

УДК 908:930(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2026-1-11>**Романько Олексій,**

аспірант,

Горлівський інститут іноземних мов,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

lexinua88@gmail.com

ORCID ID: 0009-0001-3138-652X

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ТА ІСТОРИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА: СПІЛЬНІСТЬ ТА ВІДМІННІСТЬ ПОНЯТЬ (ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ)

У статті на основі історіографії охарактеризовано дефініції понять «історична регіоналістика», «історичне краєзнавство», спільність та відмінність цих понять. В основі дослідження – праці відомих сучасних науковців з питань краєзнавства та регіоналістики.

Важливість та актуальність звернення до з'ясування співвідношень історичної регіоналістики та історичного краєзнавства, особливостей їхніх теоретико-методологічних основ вмотивовано бажанням на основі сучасної історіографії розглянути їхню сутність та функції у сучасних обставинах життя в Україні. Результати таких досліджень дадуть можливість вмотивовано та у вірному напрямку, у відповідній пропорції використовувати їхні багаті й різноманітні надбання у практичній сфері людської діяльності як знаряддя протидії викликам інформаційної війни, засобу формування у громадян України патріотизму та національної самоідентифікації.

Мета статті – дослідити визначення історіографією сутності понять «історична регіоналістика» та «історичне краєзнавство»; показати специфічні особливості, роль та місце цих двох гілок локальної історії; на основі праць відомих дослідників розкрити поняття «регіоналістика» та «краєзнавство» як категорії, ширші за своєю суттю від категорій «історична регіоналістика» та «історичне краєзнавство»; у висновках представити авторську рефлексію співвіднесення понять «історична регіоналістика» – «історичне краєзнавство» з урахуванням сучасних підходів до їхнього розвитку, здійснюваних в українській історіографії.

Висновки демонструють, що дві потужні гілки локальної історії – історичне краєзнавство та історична регіоналістика – мають специфічні особливості та спільні ознаки. Розвиваючись поруч, збагачуючи одна одну, вони повинні й надалі удосконалюватися, збагачуватися новими відкриттями, щоб служити українській науці, народу України у вирішенні її нагальних життєвих питань.

Ключові слова: історична регіоналістика, історичне краєзнавство, історіографія, краєзнавчий рух, локальна історія.

У зв'язку з посиленням тенденцій глобалізації, які яскраво проявилися з кінця ХХ – на початку ХХІ століть, одночасно підвищився й неабиякий інтерес до регіоналістики та історичного краєзнавства. Адже процеси інтеграції та глобалізації – це не лише здобутки, а й істотні втрати. Зокрема, вони несуть в собі відчутну загрозу національним спільнотам і відкривають перспективи збіднення етнокультурного фонду людства. Саме в умовах глобалізації й інтеграції посилюється усвідомлення необхідності збереження національної та регіональної специфіки. А краєзнавство та регіоналістика найбільш об'ємно здавна займалися питаннями, що завжди цікавили людину: які особливості рідного краю (економічні, природні, культурно-мистецькі і т.п.), яка його історія, хто і коли заснував моє місто чи село, які відомі люди тут проживали тощо.

Таке всебічне пізнання свого регіону (краю), його історичних, економічних, географічних, етнічних, культурних та інших особливостей сприяє формуванню у мешканців національно-

патріотичних почуттів, громадянської ідентичності. Тому звернення до питань локальної історії завжди були й залишаються актуальними. Ці питання повністю узгоджені із положеннями Конституції України, державними законами та указами.

Натомість у сучасній науковій літературі досить неповно висвітлені відмінності між регіоналістикою та краєзнавством, так і вужчими від них категоріями «історичною регіоналістикою» та «історичним краєзнавством». Власне, науковий інтерес до питання, винесеного в заголовок статті, в автора виник у зв'язку з тим, що займаючись краєзнавством, було помічено чимало спільного, а разом з тим і відмінного, між краєзнавством та регіоналістикою. У результаті здійснених пошуків та аналізу джерельних матеріалів з даної проблеми виникла ще низка питань: «Як співвідносяться поняття «регіоналістика» та «краєзнавство», «історична регіоналістика» та «історичне краєзнавство», «локальна історія» та «краєзнавство» тощо?», «Які поняттєво-термінологічні зміни відбулися у цих сферах з кінця ХХ століття, відтоді, як Україна отримала Незалежність?», «Як розвивається краєзнавство в останні роки?» На ці та інші питання відразу знайти конкретні відповіді було не так просто. Окрім того, сформувався прагнення аргументувати визрілу, на наше переконання, нагальну потребу розширювати та удосконалювати краєзнавчу роботу, а без вияснення теоретико-методологічних питань із зацікавленої нас сфери зробити це майже неможливо.

Науковці відзначають, що сьогодні в історіографії «впливовими стають мікроісторія та історія повсякдення», а особливою рисою сучасної історичної науки є «теоретичний плюралізм» (Стельмах С. П., 2005). У руслі цих бачень проведемо аналіз основних досліджень з обраної нами проблеми.

До числа основоположників локально-історичних досліджень слід віднести таких зарубіжних науковців, як Фернан Бродель (Бродель Ф., 2014), Хелфорд Маккіндер (Манжола В., 2011), Річард Хартшорн (Hartshorne R., 1989) та деяких інших.

Питаннями територіальних досліджень в Україні займалися відомі історики: Володимир Антонович (Антонович В. Б., 1995), Дмитро Багалій (Багалій Д. І., 2019), Михайло Грушевський (Грушевський М. С., 1898–1937), Олександра Єфименко (Єфименко О., 1990), Дмитро Яворницький (Яворницький Д. І., 1904), Михайло Слабченко (Слабченко М. Є., 1925–1927) та інші.

Локальну історію вивчали і вивчають сучасні українські науковці: В. Андерсон (Андерсон В., 2002), Л. Баженов (Баженов Л., 2021), Я. Верменич (Верменич Я. В., 2004), І. Ковальська-Павелко (Ковальська-Павелко І. 2014), І. Колесник (Колесник І., 2007), М. Костриця (Костриця М., 2001), Кубійович В. (Кубійович В., 1949), І. Курас (Курас І. Ф., 1999), Т. Татаренко (Татаренко Т., 2001), Г. Турченко (Турченко Г. Ф., 2006) та інші. Вагомий внесок у дослідження історії розвитку краєзнавства та його становлення, у вдосконалення його об'єктно-предметної сфери зробили керівники Національної спілки краєзнавців України П. Тронько (Тронько П. Т., 2000) та О. Реєнт (Реєнт О. П., 2021).

Метою дослідження є розкрити наукову особливість двох напрямків сучасної історичної науки – історичної регіоналістики та історичного краєзнавства, показати їхні спільні та відмінні ознаки. При цьому необхідно виявити, як у цих двох напрямках трактуються філософські категорії «загального», «особливого» та «одиничного».

У статті автор намагався розв'язати такі завдання: осмислити процеси розвитку регіоналістики та краєзнавства в сучасних умовах розвитку суспільства; зробити аналіз основних праць тих науковців, які займалися питаннями історичної регіоналістики та історичного краєзнавства; на основі аналізу взятих для дослідження праць розкрити зміст понять «історична регіоналістика» та «історичне краєзнавство», показати їхню спільність та відмінність.

Вважаємо, що історіографічний огляд зможе дати відповіді на поставлені нами завдання. Із тих авторів, прізвища яких названі вище, небагато хто брався за дослідження питання спільності та відмінності взятих нами для дослідження понять. Щоб розкрити проблему, поставлену у нашому дослідженні, ми беремо для аналізу праці Ярослави Верменич, Наталії Дічек, Ірини Ковальської-Павелко, Петра Тронька, Галини Турченко.

Однією із найбільш знаних сьогодні спеціалісток з питань регіоналістики та краєзнавства вважається Я. Верменич. Велику увагу дослідниця приділила формуванню наукового простору історичної регіоналістики, її місця в системі соціогуманітарних дисциплін, аналізу її термінологічного арсеналу, соціальної ролі, прогностичних можливостей. Для нас важливим стало й те, що Я. Верменич зуміла професійно обґрунтувати діалектику співвідношень понять «історична регіоналістика» та «історичне краєзнавство», що допомагає багатьом науковцям, особливо початкуючим, розібратися у цих питаннях (Верменич Я. В., 2003; Верменич Я. В., 2004; Верменич Я. В., 2014; Верменич Я. В., 2018). Однією з перших в українській науці Я. Верменич наголосила на важливості дослідження співвідношення регіоналістики з «системою краєзнавства» (Верменич Я. В., 2004, с. 29). Незважаючи на методологічну близькість цих двох самостійних напрямків історичних досліджень, погоджуємося із науковцями, що кожен із них – регіоналістика та краєзнавство – «має свою власну специфіку, методологічну унікальність, власні предметні поля» (Ковальська-Павелко І., 2014, с. 162). Тому є логічним дослідити цю спільність та відмінність.

У самому терміні «краєзнавство» кореневою основою є слово «край» – саме воно є базовим в історичному краєзнавстві і вказує на відповідні територіальні ознаки. Для краєзнавців «край», «територія» є простором для дослідження. На думку Я. Жупанського та В. Круля, «територія в краєзнавстві відіграє роль немовби “кістяка”, на який нарощується все інше» (Жупанський Я., 1994, с. 3). Нерідко поняття «край» ототожнюють з поняттям «земля». Зокрема, напрям в історіографії, який передбачав вивчення України за регіональним принципом, професор Київського університету В. Антонович назвав «земельним», а також використовував термін «обласництво». Д. Багалій підтримав думку свого вчителя, заявивши, що «обласна історія України стала головним предметом моїх занять». Відштовхуючись від поняття «область», метод дослідження історії він називав «обласницьким», «обласною метою». Він був переконаний, що історія України немислима без написання повної історії окремих областей (Голубко В., 2015, с. 15).

Помітною ознакою залишається поєднання організованого масового громадського краєзнавчого руху з науковим потенціалом фахівців-істориків, ті, хто займаються дослідженням краєзнавчого руху, погоджуються, що краєзнавство входить одночасно і в сферу науки, і, маючи масовий народний рух, у сферу громадської діяльності (Верменич Я., 2004, с. 33; Ковальська-Павелко І., 2014, с. 163). Про своєрідність і яскраву особливість краєзнавства, яке дає можливість кожному знати «своє найближче оточення, знати минуле і сучасне свого народу», говорив І. Франко (Франко І. Я., 1986, с. 116). Така двоїстість краєзнавства викликає певні суперечності щодо предмету, завдань, функцій краєзнавства. Ще у 2005 році О. Реєнт турбувався про те, щоб такий «подвійний статус» краєзнавства не знижував, а примножував його потенціал. «Масовість не повинна йти на шкоду науковості», – зазначав він (Реєнт О. П., 2005, с. 189).

Про особливості краєзнавства як частини історичної науки важливими для нас залишаються висновки, зроблені фундатором та багаторічним керівником Спілки краєзнавців України, академіком П. Т. Троньком. «Лише глибоке всебічне вивчення конкретного, специфічного дає можливість історії як науці дійти глибоких узагальнень, вивчити спільне, розкрити закономірності історичного процесу», – говорив Петро Тронько (Тронько П. Т., 2000, с. 11). Даючи пояснення краєзнавству, вчений виділив у ньому наступні особливості: «сукупність наукових дисциплін, ... які вивчають конкретний регіон, район, місцевість в історичному, географічному, геологічному, етнографічному, археологічному та інших аспектах»; «могутній науковий рух по популяризації знань про рідний край»; «громадський рух, основними завданнями якого є практичні дії по збереженню історико-культурної спадщини краю, формуванню національної самосвідомості і національної гідності, активізація громадянської позиції людини» (Тронько П. Т., 2000, с. 12).

У краєзнавстві склалася власна понятійно-термінологічна система – сукупність понять і відповідних термінів, пов'язаних певними вихідними критеріями. Відносно проблем термінології в історичному краєзнавстві та в регіоналістиці продовжують точитися дискусії. Найуживанішими

поняттями вважаються такі, як «край», «рідний край», «регіон», «земля», «область», «територія», «населений пункт» тощо. На територіальні особливості краєзнавства вказувала Н. Дічек, наголошуючи, що це «...діяльність з вивчення свого, рідного, обмеженого насамперед географічного простору – “краю”, “місцевості”, “району”, “локалітету”. ...Краєзнавство становить одну з основ регіоналістики, якій воно забезпечило нагромадження багатоманітних початкових знань (спостережень) і відомостей про краї і місцевості» (Дічек Н., 2024, с. 173–174).

Науковці відмічали слабкий методологічний інструментарій традиційного краєзнавства, закидали йому поверховість, недостатній професіоналізм. Не зважаючи на це, Я. Верменич зазначала, що «навіть чи для прямолінійних протиставлень краєзнавства і регіонознавства є достатньо підстав» (Верменич Я. В., 2004, с. 30). На думку науковиці, саме краєзнавство, яке виникло на базі державознавства, батьківщинознавства, історичної географії, статистики тощо, входить у групу дослідницьких напрямів, які створювали емпіричну базу для виділення регіоналістики у самостійну галузь. Продовжуючи думку про невідповідність між масштабами краєзнавства як суспільного явища і рівнем його наукового осмислення, Я. Верменич надавала йому перевагу в іншому: «значення краєзнавства у вихованні національної свідомості, патріотизму неможливо переоцінити» (Верменич Я. В., 2004, с. 30).

До унікальних особливостей краєзнавства слід віднести й окреслені конкретні територіальні (крайові) контури дослідження, що є передумовою будь-якої краєзнавчої праці. Звернувши увагу на ці особливості, Я. Верменич, наголошувала на тому, що «просторове окреслення об'єкта вивчення – ознака хорологічного підходу до його характеристики, демонстрація того, що хронологічні підходи у краєзнавстві мають підпорядковане значення. Оскільки краєзнавство вивчає територіальну (просторову) організацію певного соціуму, хорологічний принцип є для нього визначальним» (Верменич Я. В., 2004, с. 32–33).

У практичній діяльності сучасних професійних краєзнавців територіальними межами (контурами), за які не можна заходити, вважається територія області у її адміністративних одиницях, міста, району, села. З цього приводу у розділі I Статуту НСКУ зазначено: «Спілка структурно складається з Кримської республіканської, обласних, Київської та Севастопольської міських (далі – регіональних), районних, міських, районних у містах (далі – місцевих) організацій, первинних осередків»¹. За таким же «обласницьким» принципом було видано й «Історію міст і сіл Української РСР».

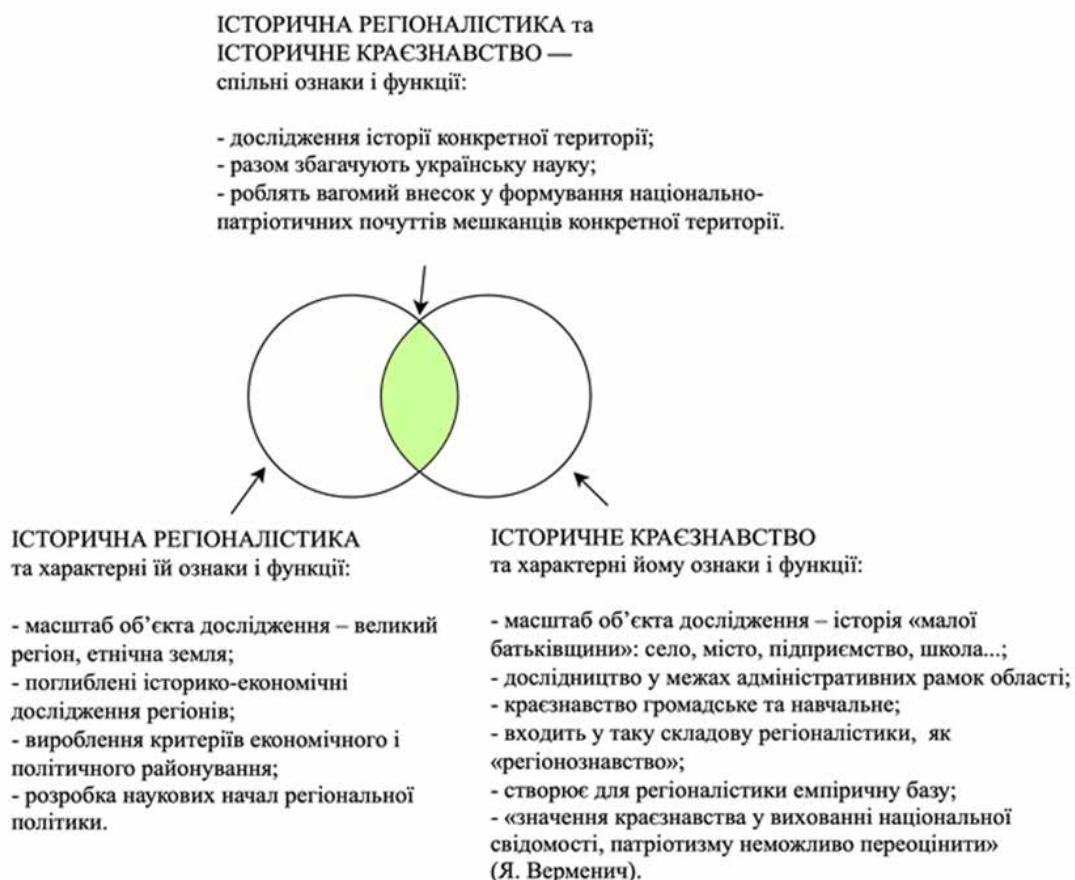
Зазначивши, що функції історичного краєзнавства «вже достатньою мірою визначені», Я. Верменич дала одне з найбільш повних його означень, яке подаємо нижче: «Його розглядають як інтегральний науковий напрям, який займається дослідженням історії, природи, населення, господарства, культури, пам'яток в межах певної окресленої частини країни, міста, села, має свою систему зв'язків із громадськістю і на неї спирається» (Верменич Я. В., 2004, с. 33).

Якщо краєзнавство «схильне до мікросюжетів» (Турченко Г. Ф., 2006, с. 53), то історична регіоналістика прагне зберегти за собою сферу наукових досліджень дещо ширших територій, а за своїм предметним полем належить до спеціальної сфери країнознавства, яке вивчає організацію господарського, політичного, соціального розвитку території тієї чи іншої країни (т. зв. «зональне країнознавство») (Ковальська-Павелко І., 2014, с. 163). У поле зору істориків-регіоналістів потрапляють природничо-географічні, історичні, етно- і соціокультурні сфери розвитку конкретного регіону. Приведемо тут означення поняття «історична регіоналістика», яке належить науковиці І. Ковальській-Павелко, з яким можна погодитися: «Історична регіоналістика – це поле ретроспективного дослідження процесів життєдіяльності людських спільнот і комунікативних зв'язків у межах історично сформованих регіонів на основі врахування особливостей освоєння простору, характеру розселення, територіальної структури, урбанізованості території,

¹ Статут Національної спілки краєзнавців України (нова редакція). VI з'їзд Національної спілки краєзнавців України (23 січня 2017 р.). Матеріали та документи. Київ, 2018. С. 107.

збереженості чи розмитості комплексів традиційної культури» (Ковальська-Павелко І., 2014, с. 162). Науковці продовжують дискутувати щодо означення поняття «регіон» – ми залишаємо це питання для вивчення іншим дослідникам. Говорячи про співвідношення історичного краєзнавства та історичної регіоналістики, науковці розмежовували їх в залежності від об'єктно-предметної сфери досліджень, якими займається кожна з цих гілок вивчення локальної історії, причому визнавалося, що предметні поля обох мають специфічні, поза межами одна одної риси. Сучасні українські науковці притримуються думки, що «сучасне краєзнавство має вигляд досить суперечливого комплексу дисциплін, підходів, принципів та світоглядних орієнтирів» (Костриця М., 2001, с. 44). Погоджуючись із відомим географом М. Кострицею, Я. Верменич деталізує ці «суперечності»: у краєзнавстві спостерігаються «регламентованість і невизначеність, глобальність і локальність, ґрунтовність і верхоглядство, професійність і відверте аматорство» (Верменич Я. В., 2003, с. 65). Академік П. Тронько, погоджуючись із «могутнім науковим рухом» в історичному краєзнавстві, разом з тим не заперечує, а, навпаки, вважає особливо важливою рисою в ньому «громадський рух», де можлива певна доля аматорства (Тронько П., 2000, с. 12). На нашу думку, саме в цьому полягає складність розмежування теоретико-методологічних засад історичного краєзнавства та історичної регіоналістики, виділення їхніх окремих структурних елементів тощо. Цю спільність та відмінність Я. Верменич пропонує зобразити у вигляді двох кіл, які накладені одне на одне, причому, за її дослідженнями, ці кола будуть співпадати лише частково. Нижче подаємо підготовлену нами діаграму, яка, за Я. Верменич, дає розуміння відмінного та спільного між історичною регіоналістикою та історичним краєзнавством (рис. 1).

Продовжуючи висновки щодо поєднання цих двох напрямків, Я. Верменич наголосила на тому, що регіональне дослідження набуде значення краєзнавчого знання у тому випадку, коли

Рис. 1. Історична регіоналістика й історичне краєзнавство: спільні та відмінні ознаки та функції

у нього виникне потреба вивчати історію «малої батьківщини», того чи іншого регіону або міста. З іншого боку, факти і знання, здобуті в рамках краєзнавства, можуть стати надбанням «великої науки», якщо будуть їй потрібні, насамперед у руслі осмислення загального і часткового в історичному процесі. І далі науковиця наводить більш конкретні факти: «Якщо досліджується історія якогось одного села чи монастиря, то така наукова розвідка, незалежно від глибини освоєння джерельної бази, залишиться в рамках краєзнавства. Якщо ж досліджується великий регіон (губернія, учбовий округ, етнічна земля тощо), то значення такої праці автоматично виходить за межі краєзнавства» (Верменич Я. В., 2004, с. 33). З такою думкою погодилися чимало інших науковців (Дічек Н., 2007; Ковальська-Павелко І., 2014; Турченко Г., 2006).

Історичне краєзнавство Я. Верменич відносить до «різновидів історичної регіоналістики» і вважає його «підсистемою регіоналістики», а значна частина краєзнавства, на її думку, знаходить своє місце у такій складовій регіоналістики, як регіонознавстві, та допомагає досліджувати «регіональну специфічність» (Верменич Я. В., 2004, с. 35). А наукову основу, серцевину історичного краєзнавства становлять саме історико-регіональні дослідження (Верменич Я. В., 2004, с. 66). На думку науковиці, саме краєзнавство є одним з тих дослідницьких напрямків, які створювали для регіоналістики емпіричну базу, і воно має всі підстави для «окремого розгляду його когнітивних та соціально-інформаційних функцій» (Верменич Я. В., 2004, с. 34). Говорячи про перспективи розвитку регіоналістики, Я. Верменич не уявляє його без тісної і плідної взаємодії з розвитком краєзнавства: «Не меншою мірою майбутнє українського регіонознавства залежить від того, наскільки вдасться у новому тисячолітті зберегти і примножити масовість краєзнавчого руху. Створення праць масштабу «Історії міст і сіл» чи «Зводу пам'яток» вимагає концентрації зусиль десятків тисяч людей, небайдужих до своєї історії, закоханих у неї. Не розгубити цей величезний потенціал, постійно, крок за кроком примножувати його – значить забезпечити українській регіоналістиці надійне, прогнозоване майбутнє» (Верменич Я. В., 2003, с. 450).

Таким чином, на основі аналізу історіографії ми зробили спробу показати, що в сучасний період розвитку історії, коли «...могутні процеси глобалізації та інтеграції супроводжуються не менш потужними проявами регіоналізації та локалізації» (Верменич Я., 2003, с. 10), вкрай важливими є такі сфери людської діяльності, як історична регіоналістика та історичне краєзнавство. Велика кількість вітчизняних та зарубіжних дослідників упродовж кількох століть зверталася до дослідження цих питань, надруковано тисячі статей, видана велика кількість книг, проведено безліч науково-практичних конференцій. У ході дискусій науковці та зацікавлені представники громадськості, аналізуючи успіхи та недоліки у вивченні та популяризації локальної історії, у розкритті науково-методологічних основ та об'єктно-предметної сфери регіоналістики та краєзнавства, досягли відповідних результатів та висновків.

Дозволимо зробити висновки стосовно мети та тих завдань, які ми ставили у статті:

– Сьогодні краєзнавство та регіоналістика розвиваються не тільки в паралельному напрямку, а й збагачують одне одного. Науковці вважають, що немає достатніх підстав для «прямолінійних протиставлень краєзнавства і регіоналістики» (Верменич Я., 2004, с. 30);

– Історіографічний огляд засвідчив, що в регіоналістиці та краєзнавстві мають місце те «загальне», «особливе» та «одиничне», що відрізняє та об'єднує ці дві течії локальної історії. Ці особливості ми зобразили на Діаграмі №1, складеної за дослідженнями Я. Верменич, з чим погоджується й чимало інших дослідників;

– Регіоналістика разом із краєзнавством сприяє пізнанню історії конкретної території (краю), вони разом збагачують українську науку, роблять свій вагомий внесок у формування національно-патріотичних почуттів, громадянської ідентичності в громадян України;

– Історичне краєзнавство одночасно поєднує в собі глибоку науковість, де домінує вагомий доробок професіоналів-викладачів, архівістів, музейних працівників, маємо тут чималу кількість серйозних праць науковців високого академічного рівня; одночасно це і широкий громадський рух, в якому можливі елементи аматорства;

– Питання співрозмірності об’єктно-предметних сфер історичної регіоналістики та історичного краєзнавства потребують подальшого дослідження. Залишається нагальною потребою й подальший розвиток теоретико-методологічних засад як окремо в регіоналістиці, так і в краєзнавстві, з чим погоджуються найавторитетніші сьогодні у цих галузях такі спеціалісти, як професори, члени-кореспонденти НАН України Ярослава Верменич та Олександр Реєнт. Зокрема, очільник краєзнавців України вважає, що зараз важливим є «підготовка в галузі краєзнавства ґрунтовних методологічних праць, методичних розробок, довідників, які б озброїли дослідників-краєзнавців сучасним методологічним інструментарієм. А це, в свою чергу, піднесе на більш високий рівень науковий потенціал краєзнавства, дасть краєзнавству можливість зайняти належне місце в структурі сучасних наукових напрямків і дисциплін» (Реєнт О. П., 2017, с. 24);

– Слід відзначити, що ті завдання, які поставлені часом перед регіоналістикою та краєзнавством, на сьогодні, на жаль, не повністю виконані: наука й широка громадськість повинні отримати ґрунтовні знання з історії своїх регіонів (територій), бажає кращого рівень національно-патріотичного виховання, української національної та громадянської ідентичності.

Питання, підняті нами у статті, вважаємо актуальними та важливими для сучасної науки. Вони потребують подальшого дослідження.

Список літератури

- Андерсон В., 2002. *Проблеми регіоналізації України: теорія, практика, перспективи. Розвиток України в регіональній перспективі: політичні, економічні, соціальні проблеми регіоналізації*. Київ.
- Антонович В. Б., 1995. *Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори*. Київ.
- Багалій Д. І., 2019. *Історія Слободської України*. Харків.
- Баженов Л., 2021. *Розвиток національного краєзнавства та історико-регіональних досліджень на Поділлі і південно-східній Волині: досвід, проблеми, перспективи*. Кам’янець-Подільський.
- Бродель Ф., 2014. *Ідентичність Франції. Кн. 2: Люди і речі*. Київ.
- Верменич Я. В., 2003. *Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні*. Київ.
- Верменич Я. В., 2004. Історична регіоналістика і краєзнавство: діалектика співвідношення. *Історико-географічні дослідження в Україні: Зб. наук. праць*. Число 7. 29–47.
- Верменич Я. В., 2008. *Регіоналістика історична*. Київ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Rehionalistyka_istorychna (20. 02. 2026).
- Верменич Я. В., 2014. *Історична регіоналістика: навч. посібник*. Київ.
- Верменич Я. В., 2018. Історична регіоналістика VS краєзнавство: маркери дослідження мереж соціальної взаємодії в часі та просторі. *Краєзнавство*. №3 (104). 4–13.
- Голубко В., 2015. Качараба С., Середяк А. *Історичне краєзнавство. Навч. посібник*. Львів.
- Грушевський М. С., 1898–1937. *Історія України-Руси: у 11 т., 12 кн*. Львів – Київ.
- Дічек Н., 2024. Освітнє краєзнавство в Україні: оновлення теоретичних засад і виклики інформаційної війни. *Український педагогічний журнал*. №2. 172–187.
- Єфименко А. Я., 1990. *Історія українського народу*. Київ.
- Жванко Л. М., 2010. *Краєзнавство: Конспект лекцій*. Харків.
- Жупанський Я., 1994., Круль В. Про об’єкт і предмет вивчення національного краєзнавства. *Краєзнавство*. №1–2. Київ. 3–6.
- Заремба С. З., 1980. До питання про предмет історичного краєзнавства. В: *Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства*. 41–42.
- Ковальська-Павелко І. 2014. Історична регіоналістика, історичне краєзнавство та історична урбаністика: демаркація предметних полів. *Грані*. №6. 161–167.
- Колесник І., 2007. Регіональна історія в українській історіографії: практика та рефлексія. *Регіональна історія України*. №1. 205–220.
- Костриця М. Ю., 2001. Географічне краєзнавство в системі загального краєзнавства. *Краєзнавство*. № 1–4.
- Кубійович В., 1949. Україна як географічне ціле і її частини. В: *Енциклопедія українознавства. Загальна частина*. Т. 1. 119–124.

- Курас І. Ф., 1999. *Етнополітика: історія та сучасність. Статті, виступи, інтерв'ю 90-х років*. Київ.
- Манжоло В., Божко С., 2011. Макіндер Галфорд Джон. В: *Політична енциклопедія*. Київ.
- Ресент О. П., 2017. Науково-методологічні засади сучасного краєзнавства. *Краєзнавство*. № 1–2. Київ. 21–24.
- Ресент О. П., 2021. *Краєзнавство в Україні: історичні традиції і стратегія розвитку*. Київ.
- Серкіз Я. 1995. *Історичне краєзнавство: навч.-метод. посібник*. Львів.
- Слабченко М. С., 1925–1927. *Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст.*: у 2 т. Одеса.
- Стецьмах С. П., 2005. *Історична наука*. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Istorychna_nauka (20. 02. 2026).
- Татаренко Т. М., 2001. Просторові формування регіональної політики в Україні. *Трибуна*. № 11–12.
- Тронько П. Т., 1991. *Історичне краєзнавство на Україні в 20–30-х роках*. В: *Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки)*. Київ.
- Тронько П. Т., 2000. *Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи)*. Київ.
- Тронько П. Т., 2001. *Історія міст і сіл України в контексті регіональних досліджень: Досвід, проблеми, перспективи*. Київ.
- Турченко Г. Ф., 2006. Історична регіоналістика і краєзнавство в контексті національної історії (Південноукраїнський аспект). *Краєзнавство*. № 1–4. 50–57.
- Франко І. Я., 1986. Галицьке краєзнавство. *Зібрання творів: У 50-и тт.* Т. 46. Кн. II. Київ.
- Яворницький Д. І., 1904. *До історії Степової України*. Катеринослав.
- Hartshorne R., 1989. *The Nature of Geography: A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past* Kansas. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://archive.org/details/natureofgeograph010994mbp/page/n37/mode/2up> (20. 02. 26).

Oleksii Romanko

HISTORICAL LOCAL STUDIES AND HISTORICAL REGIONALISM: SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN THE CONCEPTS (A HISTORIOGRAPHICAL PERSPECTIVE)

The article, based on historiographical analysis, examines the definitions of the concepts of historical regionalism and historical local studies, highlighting their similarities and differences. The research is grounded in the works of prominent contemporary scholars specializing in local history and regional studies.

The importance and relevance of addressing the relationship between historical regionalism and historical local studies, as well as clarifying the specific features of their theoretical and methodological foundations, are determined by the need to reconsider their essence and functions in the contemporary conditions of life in Ukraine on the basis of modern historiography. The results of such studies will make it possible to apply their rich and diverse achievements in a well-founded and balanced manner in practical activities, as instruments for countering the challenges of the information war and as means of fostering patriotism and national self-identification among Ukrainian citizens.

The purpose of the article is to analyze historiographical interpretations of the concepts of historical regionalism and historical local studies; to demonstrate the specific features, role, and place of these two branches of local history; on the basis of works by leading scholars, to characterize the concepts of regionalism and local studies as broader categories than historical regionalism and historical local studies; and to present, in the conclusions, the author's interpretation of the correlation between historical regionalism and historical local studies in the context of modern approaches to their development in Ukrainian historiography.

The conclusions demonstrate that the two major branches of local history – historical local studies and historical regionalism – possess both distinctive features and common characteristics. Developing alongside each other and mutually enriching one another, they should continue to evolve and incorporate new scholarly findings in order to serve Ukrainian scholarship and the people of Ukraine in addressing pressing social and cultural challenges.

Key words: *historical regionalism, historical local studies, historiography, local studies movement, local history.*

References

- Anderson V., 2002. *Problemy rehionalizatsii Ukrainy: teoriia, praktyka, perspektyvy. Rozvytok Ukrainy v rehional'ni perspektyvi: politychni, ekonomichni, sotsial'ni problemy rehionalizatsii* [Problems of Regionalization of Ukraine: Theory, Practice, Prospects]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Antonovych V. B., 1995. *Moia spovid': vybrani istorychni ta publitsystychni tvory* [My Confession: Selected Historical and Journalistic Works]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Bahalii D. I., 2019. *Istoriia Slobidskoi Ukrainy* [History of Sloboda Ukraine]. Kharkiv. (In Ukrainian).
- Bazhenov L., 2021. *Rozvytok natsionalnoho kraieznavstva ta istoryko-rehionalnykh doslidzhen na Podilli i pivdenno-skhidni Volyni: dosvid, problemy, perspektyvy* [Development of national local lore and historical regional studies in Podillia and South-Eastern Volhynia: experience, problems, prospects]. Kamianets-Podilskyi. (In Ukrainian).
- Brodel F., 2014. *Iidentychnist' Frantsii. Kn. 2: Liudy i rechi* [Identity of France. Book 2: People and Things]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Vermenych Y. V., 2003. *Teoretyko-metodolohichni problemy istorychnoi rehionalistyky v Ukraini* [Theoretical and methodological problems of historical regional studies in Ukraine]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Vermenych Y. V., 2004. *Istorychna rehionalistyka i kraieznavstvo: dialektyka spivvidnoshennia* [Historical regional studies and local lore: dialectics of correlation]. *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini*. Chyso 7. 29–47. (In Ukrainian).
- Vermenych Y. V., 2008. *Rehionalistyka istorychna* [Historical regional studies]. Kyiv. [Online]: Available from: http://www.history.org.ua/?termin=Rehionalistyka_istorychna [Accessed: 20. 02. 2026]. (In Ukrainian).
- Vermenych Y. V., 2014. *Istorychna rehionalistyka: navch. posibnyk* [Historical regional studies: Study guide]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Vermenych Y. V., 2018. *Istorychna rehionalistyka VS kraieznavstvo: markery doslidzhennia merezh sotsialnoi vzaємodii v chasi ta prostori* [Historical regional studies VS local lore: markers of research of social interaction networks in time and space]. *Kraieznavstvo*. №3 (104). 4–13. (In Ukrainian).
- Holubko V., 2015. Kacharaba S., Serediak A. *Istorychne kraieznavstvo. Navch. posibnyk. Ch. I* [Historical local lore. Study guide. Part I]. Lviv. (In Ukrainian).
- Hrushevskiy M. S., 1898–1937. *Istoriia Ukrainy-Rusy: u 11 t., 12 kn.* [History of Ukraine-Rus: 11 vols., 12 books]. Lviv–Kyiv. (In Ukrainian).
- Dichek N., 2024. *Osvitnie kraieznavstvo v Ukraini: onovlennia teoretychnykh zasad i vyklyky informatsiinoi viiny* [Educational local lore in Ukraine: renewal of theoretical foundations and challenges of information warfare]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. №2. 172–187. (In Ukrainian).
- Yefymenko A. Y., 1990. *Istoriia ukrainskoho naroda* [History of the Ukrainian People]. Kyiv. (In Russian).
- Zhvanko L. M., 2010. *Kraieznavstvo: konspekt lektsii* [Local lore: lecture notes]. Kharkiv. (In Ukrainian).
- Zhupanskyi Ya., 1994. Krul V. *Pro ob'ekt i predmet vyvchennia natsionalnoho kraieznavstva* [On the object and subject of national local lore studies]. *Kraieznavstvo*. №1–2. 3–6. (In Ukrainian).
- Zaremba S. Z., 1980. *Do pytannia pro predmet istorychnoho kraieznavstva* [On the issue of the subject of historical local lore]. In: *Respublikanska naukova konferentsiia z istorychnoho kraieznavstva*. Kyiv. 41–42. (In Ukrainian).
- Kovalska-Pavelko I., 2014. *Istorychna rehionalistyka, istorychne kraieznavstvo ta istorychna urbanistyka: demarkatsiia predmetnykh poliv* [Historical regional studies, historical local lore and historical urban studies: demarcation of subject fields]. *Hrani*. №6. 161–167. (In Ukrainian).
- Kolesnyk I., 2007. *Rehionalna istoriia v ukrainskii istoriohrafii: praktyka ta refleksii* [Regional history in Ukrainian historiography: practice and reflection]. *Rehionalna istoriia Ukrainy*. №1. 205–220.
- Kostrytzia M. Y., 2001. *Heohrafichne kraieznavstvo v systemi zahalnoho kraieznavstva* [Geographical local studies in the system of general local studies]. *Kraieznavstvo*. №1–4. (In Ukrainian).
- Kubiiovych V., 1949. *Ukraina yak heohrafichne tsile i yii chastyny* [Ukraine as a geographical whole and its parts]. In: *Entsyklopediia ukrainoznavstva. Zahalna chastyna*. Vol. 1. 119–124. (In Ukrainian).
- Kuras I. F., 1999. *Etnopolityka: istoriia ta suchasnist'*. *Statti, vystupy, interv'iu 90-kh rokiv* [Ethnopolitics: History and Modernity. Articles, Speeches, Interviews of the 1990s]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Manzhola V., 2011. Bozhko S. Makinder Galford Dzhon [Halford Mackinder John]. In: *Politychna entsyklopediia*. Kyiv. (In Ukrainian).
- Reient O. P., 2017. *Naukovo-metodolohichni zasady suchasnoho kraieznavstva* [Scientific and methodological foundations of modern local lore]. *Kraieznavstvo*. №1–2. Kyiv. 21–24. (In Ukrainian).
- Reient O. P., 2021. *Kraieznavstvo v Ukraini: istorychni tradytsii i stratehiia rozvytku* [Local lore in Ukraine: historical traditions and development strategy]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Serkiz Y., 1995. *Istorychne kraieznavstvo: navch.-metod. posibnyk* [Historical local lore: Study guide]. Lviv. (In Ukrainian).

- Slabchenko M. Ye., 1925–1927. *Materialy do ekonomichno-sotsial'noi istorii Ukrainy XIX st.: u 2 t.* [Materials on the Socio-Economic History of Ukraine in the 19th Century: 2 vols.]. Odesa. (In Ukrainian).
- Stelmakh S. P., 2005. *Istorychna nauka* [Historical science]. Kyiv. [Online]: Available from: http://www.history.org.ua/?termin=Istorychna_nauka [Accessed: 20. 02. 2026]. (In Ukrainian).
- Tatarenko T. M., 2001. Prostorovi formuvannya rehionalnoi polityky v Ukraini [Spatial formations of regional policy in Ukraine]. *Trybuna*. №11–12. (In Ukrainian).
- Tronko P. T., 1991. Istorychne kraieznavstvo na Ukraini v 20–30-kh rokakh [Historical local lore in Ukraine in the 1920–30s]. In: *Represovane kraieznavstvo (20–30-i roky)*. Kyiv. (In Ukrainian).
- Tronko P. T., 2001. *Istoriia mist i sil Ukrainy v konteksti rehionalnykh doslidzhen: dosvid, problemy, perspektyvy* [History of cities and villages of Ukraine in the context of regional research: experience, problems, prospects]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Turchenko F. H., 2006. Istorychna rehionalistyka i kraieznavstvo v konteksti natsionalnoi istorii (Pivdenoukrajinskyi aspekt) [Historical regional studies and local lore in the context of national history (South Ukrainian aspect)]. *Kraieznavstvo*. №1–4. Kyiv. 50–57. (In Ukrainian).
- Franko I. Y., 1986. Halyske kraieznavstvo [Galician local lore]. In: *Zibrannia tvoriv u 50-y tt., t. 46, kn. II*. Kyiv. (In Ukrainian).
- Yavornytskyi D. I., 1904. *Do istorii Stepovoi Ukrainy* [On the History of Steppe Ukraine]. Katerynoslav. (In Ukrainian).
- Hartshorne R., 1989. *The Nature of Geography: A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past*. Kansas. [Online]: Available from: <https://archive.org/details/natureofgeograph010994mbp/page/n37/mode/2up> [Accessed: 20. 02. 2026].

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.05.2026